

Jak pomoci ptákům v zemědělské krajině

Křepelka polní

Kulturní krajina je výsledkem dlouhodobé činnosti člověka. Dle Wikipedie existují čtyři typy kulturní krajiny – lesohospodářská, těžební, sídelní a zemědělská. Právě poslední typ je z pohledu ptáků nejvíce problematický. Jak dokládají výsledky Jednotného programu sčítání ptáků (jpsp.birds.cz), druhy vázané na zemědělskou krajinu ubývají nejvíce. Od začátku programu v roce 1982 se početnost ptáků zemědělské krajiny snížila o více než třetinu. Některé dříve běžné druhy jako sýček nebo chocholouš balancují na hraně vymizení z naší přírody, koroptve a čejky jsou dnes už vzácností a ubývají i druhy, jejichž počty se zatím udržují na poměrně vysoké úrovni, jako např. skřivani nebo strnadi. Hlavním viníkem je podle mnoha výzkumů intenzifikace zemědělství, což zahrnuje celou řadu dílčích vlivů, jako je nadměrné používání chemických látek, využívání vyšlechtěných odrůd rostlin nebo nárůst mechanizace. S intenzifikací je spojeno také odstraňování nebo zmenšování výměry mimoprodukčních ploch nebo odvodňování krajiny.

I když se to nezdá, pomoci polním ptákům může každý. Největší vliv na to, jak zemědělská krajina vypadá, mají pochopitelně samotní zemědělci.

Co mohou udělat jako zemědělec?

Ať už hospodaříte na orné půdě, nebo na travních porostech, čím pestřejší bude krajina, kterou svým hospodařením vytváříte, tím větší počet druhů podpoříte. Jednou z možností, kterou lze využít, jsou agroenvironmentálně-klimatická opatření.

Foto: Václav Zámečník

Agroenvironmentálně-klimatické opatření na ochranu čejky vnáší do krajiny pestrost

Na orné půdě je pro ptáky prospěšné, aby velikost plochy jedné plodiny na půdním bloku nepřesahovala 20 ha – větší rozmanitost plodin a optimální střídání jarních a ozimých plodin na jednom poli zvýší hnízdní i potravní příležitosti pro

ptáky a podpoří i zvěř. Ještě více pomůže, pokud se větší pole rozčlení dočasnými nebo trvalými liniovými prvky, např. mezi nebo biopásem. Tyto prvky přitom nutně nemusejí půdní blok hned rozdělit na dvě samostatné části; pokud budou končit např. 20 m od okraje, dá se kolem nich bez problémů projíždět. Na svažitých pozemcích mohou navíc plnit i protierozní funkci. Podél vodotečí vytvořte travnaté pásy o šíři alespoň 6 m. Užší pásy mohou pro ptáky i zvěř představovat ekologickou past, protože zvyšují riziko predace. V dostatečně širokých pásích vznikne nejen prostředí vhodné pro hnízdění a sběr potravy celé řady druhů, ale navíc se i sníží splachy chemických látek (pesticidů a hnojiv) do vodních zdrojů. Zemědělci mohou také sami aktivně přispět k ochraně hnízd ptáčích druhů hnízdicích na poli. Jedná se zejména o čejky a motáky lužní, kdy zemědělec buď sám, nebo ve spolupráci s místním ornitologem upraví své hospodaření, aby nedošlo ke zbytečné likvidaci hnízda nebo mláďat.

Travní porosty je žádoucí kosit od středu pozemku do okraje nebo od kraje do kraje – snižují se tak zbytečné ztráty na mláďatech ptáků i savců. Seč trav je vhodné provádět mozaikovitě, aby vždy v dostupné vzdálenosti od posečené zůstala neposečená plocha, kam se mohou zvířata přesunout. Přínosné je ponechat u travních porostů nad 5 ha malou část louky nesklizenou do následné seče nebo do následného roku, optimálně kolem prameniší

a soliterních stromů a keřů nebo podél liniových prvků. Vhodné je tyto plochy ob rok obměňovat, aby se předešlo jejich zarůstání keři a stromy. Při výskytu pravděpodobně hnízdicích ptáků (např. chřástala polního) je možné hnízdění podpořit tím, že část plochy alespoň o velikosti 1 ha kolem stanoviště zůstane nesklizená do následné seče.

Více informací a kontaktní informace naleznete na webu ČSO www.birdlife.cz.

Příklad dobré praxe:

ZS Kratonohy, a. s., je zemědělský podnik, který hospodaří na výměře cca 1800 hektarů v Královéhradeckém kraji. Jejich přístup k ochraně čejek je přímo vzorový. Samotní zaměstnanci při jarních pracích aktivně zjišťují, zda na poli čejky hnízdí, a pokud hnízda najdou, tak si je označí a poté je objednou. Takto za posledních 7 let zachránili už desítky hnízd před zbytečnou likvidací.

Co mohou udělat jako majitel pozemku?

Kvůli nevhodným způsobům zemědělského hospodaření (střídání jen tří plodin, nepoužívání meziplodin, velká eroze) dochází u spousty pozemků k jejich postupné degradaci. Proto by měl vlastník uzavírat takovou pachtovní

Foto: Václav Zámečník

Krmný biopás kromě podpory biodiverzity vytváří atraktivnější krajinu

smlouvu, která zohledňuje dopady hospodaření na kvalitu půdy, aby jeho majetek nebyl znehodnocován.

Je zcela na místě, aby se vlastník zajímal o to, jakým způsobem nájemce na pozemku hospodaří. A je zcela v pořádku, aby vlastník požadoval hospodaření nezhoršující kvalitu půdy. Ti nejosvědčenější budou pronajímat půdu jen biozemědělci, ostatní mohou požadovat např. umístění biopásů nebo vytvoření krajinného prvku (výsadbu dřevin nebo zatravnění části pozemku). Zajímavou alternativou pro vlastníky, kteří chtějí svou půdu nechat obhospodařovat tak, aby nebyla zničena konvenčními metodami, je aktivita nazvaná „prázdné pozemky“. Touto cestou můžete své pozemky nabídnout zemědělci, kteří chtějí hospodařit metodami šetrnějšími k přírodě. Více se dozvíte na <http://prazdnepozemky.cz>.

Příklad dobré praxe:

Profesor Jakub Hruška se ochraně druhové pestrosti na zemědělské půdě věnuje dlouhodobě nejen svou vědeckou prací a osvětovými aktivitami, ale i z pozice vlastníka pozemků. Do pachtovní smlouvy se zemědělcem si stanovil podmínku, že na jeho poli o rozloze 30 ha vytvoří biopás po celém obvodu a napříč. Zemědělec se rovněž zavázal, že na navazujících loukách nepoužije při případné obnově travního porostu totální herbicidy, například nechvalně proslulý glyphosát.

Co mohu udělat jako myslivec?

Foto: honitbaroku.cz

Ruční kosení je k živočichům vždy šetrnější než mechanizace

Snahou myslivců by mělo být získat do svého vlastnictví co nejvíce zemědělské půdy, zejména na místech zásadních pro zvěř, a dle jejich charakteru se pokusit na nich vytvořit vhodné podmínky. Už dnes některé spolky hospodaří na různě velkých výměřích, kde pěstují plodiny atraktivní pro zvěř – od krmných políček nejruznějšího složení až po biopásy. Často také na svých pozemcích vysazují různé dřeviny nebo je osévají travino-bylinnými směskami. Myslivci mívají úzké vazby s místními hospodařícími zemědělci a v případech dobré spolupráce se společně domlouvají o optimálním využívání a zacílení různých opatření na podporu ptáků a zvěře, jejichž přínosy často sledují.

Příklad dobré praxe:

Zbyněk Ondrák, držitel titulu Honitba roku 2017 (www.honitbaroku.cz), na svých pozemcích v Podivíně (Jihomoravský kraj) postupně zatravnil 1,8 ha orné půdy, vysadil 300 převážně ovocných stromů, vysel 1 ha biopásů a obnovil 1 ha lužní louky. V katastru sousední obce Ladná myslivci vybudovali soustavu tůň a mokřadů, zatravnili 6,5 ha orné půdy a na ploše 6,5 ha vysadili ovocné i lesní stromy a keře. Součástí jsou i broukoviště nebo plazníky.

Co mohu udělat jako řadový občan?

Ačkoli to na první pohled tak nevypadá, i řadový občan může svým chováním ovlivnit způsoby hospodaření. Kupujete bio výrobky? Sledujete, kde byla potravina vyrobena, a snažíte se koupit potraviny podpořit co nejkratší obchodní řetězec? Čím kratší je cesta potraviny na váš stůl, tím menší zátěž spojená s přepravou a balením pro životní prostředí vzniká.

Právě spotřebitelé mění významně trh a platí to i pro zemědělství. Nebojte se cíleně oslovit zemědělský podnik ve vašem bydlišti nebo na chalupě a zeptat se, co dělají pro ptáky a zda mají přehled o vhodných dotacích, nebo jim jen říct, kde pozorujete zajímavé druhy a proč tam mají šanci přežít. Ptákům můžete zprostředkovat pomáhat i tím, že svým jménem nebo i finančně podpoříte takové aktivity a kampaně,

kteří se snaží prosadit k přírodě šetrnější zemědělské hospodaření.

Příklad dobré praxe:

Přijmout svůj díl odpovědnosti a změnit své návyky a chování je to nejtěžší. Je důležité udělat první krok a pak postupně přidávat další. Kde je na této cestě ředitel ČSO Zdeněk Vermouzek? „Veškeré obilniny, mouku, luštěniny, těstoviny kupujeme v Probiu, navíc ve velkých baleních. Vajíčka máme od malochovatele, mléko přímo ze statku nebo z mlékomatu místního družstva. Maso kupujeme výjimečně, a pokud, tak jen od chovatelů, u nichž víme, že se o zvířata dobře starají. Snažíme se vyhýbat palmovému oleji a čokoládu kupovat fair trade – šetrné zemědělství si zaslouží i tropické krajiny.“

☛ Václav Zámečník

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

Článek vznikl v rámci projektu „Osvěta a propagace možností ochrany volně žijících a rostoucích druhů v rámci zemědělského hospodaření“ podpořeného Ministerstvem zemědělství ČR. Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MZE.

Úbytek ptactva? Ekologické zemědělství jako možné řešení

Blíží se zima a přemýšlím, jak pomoci ptákům. Média jsou plná informací, že ptáků ubývá, a rad, jak je přikrmovat, abychom je zachránili. **Celoroční přikrmování ptáků – ano, či ne?** V důsledku průmyslového hospodaření je druhové složení plodin na polích méně pestré, vlivem herbicidů ubylo plevelů i jejich semen, s dokonalejší technikou jsou menší ztráty, tudíž i menší výdrol a méně potravy na strništích. Ubylo mezi úvratí, cest a remízku, což významně snížilo potravní nabídku a také možnosti hnízdění. Z venkova vymizely farmy se zvířaty, a tak ubývá hmyzu, důležité ptačí potravy. Současné zemědělské objekty jsou tak sterilní, že hmyz nemá šanci. Polní biotopy jsou zdevastované, takže jako krátkodobé krizové řešení se celoroční přikrmování nabízí. Málem jsem té myšlence, řešit takto úbytek ptáků, podlehl.

Řešme příčiny, ne až následky

Ekologické zemědělství, ve kterém se pohybují už 30 let, mne naučilo řešit příčiny a také předcházet problémům. Plevel ani hmyz nelikvidujeme, ale regulujeme a udržujeme tím rovnováhu celého biotopu. Je to velký rozdíl oproti průmyslovému hospodaření, kde je vliv okolní přírody spíše na škodu. Ptejme se na příčiny – proč ptáci ubývají, proč mají málo potravy? Uvědomil jsem si, že řešení najdu v ekologickém zemědělství.

Ekologické zemědělství – přirozeně fungující ekosystém

Ekologická pole jsou obklopena remízky a meze, které jsou přirozenými útočišti polních živočichů, nabízejí dostatek potravy i prostor k vyvážení mláďat. Je prokázáno, že zde žijí

Foto: archiv PROBIO

„Ptačí“ mouky, „zpívající“ mouky... Poradte!

Pro naše nové bio mouky s motivy ptáčků stále hledáme vhodný výstižný název. Pomůžete nám? Napadne-li vás, jak naše nové bio mouky pojmenovat, dejte nám vědět na probio@probio.cz nebo na www.facebook.com/probio.eu.

mnohem více ptáků, motýlů i včel. Ekologický zemědělec pravidelně střídá plodiny na poli tak, aby bylo jejich složení co nejpestrější, vzájemně si prospívají a půdu obohacovaly. Místo chemických postřiků využívá více biologických a fyzikálních metod. Plevel nehubí, jen je pravidelným vláčením usměrňuje. Pole je díky plevelu pestré, s barevnými květy, které lákají hmyz, a jejich semena jsou potravou pro polní ptactvo.

Letní přikrmování je krátkozraké „neřešení“ problému

Ekologické zemědělství a biopotraviny jsou tak pro mě jedinou rozumnou cestou, jak přirozený koloběh v přírodě obnovit a navrátit ptactvo do zemědělské krajiny. Za mě tedy žádné letní přikrmování! Hrozí nebezpečí, že ptáci změní své návyky, což může být pro druh i ekosystém velký problém. Přikrmujeme proto ptáky pouze v zimě. V našem e-shopu najdete zimní ptačí

krmení z biosemínek, které pro ptáčky PROBIO připravilo, a na našem webu můžete online sledovat krmítka a těšit se z pohledu na ptačí návštěvníky.

Symbolický vzhled biopotravin

Abychom propojení života ptáků a ekologického zemědělství přenesli do širšího povědomí lidí, změnili jsme obaly našich biopotravin. **Novou grafikou s motivy přírody chceme zákazníkům ukázat ekologické zemědělství a biopotraviny v souvislostech a zdůraznit jejich pozitivní dopad na krajinu, vodu, půdu a vše živé v našem okolí.** Každý z nás má ve svých rukách možnost volby, a tím i obrovský vliv na to, jak naše krajina bude vypadat. Svým nákupním chováním, tím, co budeme podporovat a nakupovat, můžeme změnit hodně.

Ing. Martin Hutař, PROBIO, www.probio.cz

Foto: Jiří Kaláček

Vadí vám, že se ze zemědělské krajiny pomalu stává poušť bez života? Z dřívě všudypřítomných chocholoušů a koroptví jsou ohrožené druhy, není lehké ukázat dětem motýla nebo zajíce. Opakovaně slyšíme varovné zprávy o úbytku opylovačů a o zhoršování kvality půdy. Na mnoha polích vidíme hluboké erozní rýhy, životodárná voda odtéká bez užítku nebo způsobuje škody. Povrchové i spodní vody jsou znečištěné pesticidy.

Odmítáte se smířit s argumentem, že je to daň za levné potraviny? Nechcete čekat, až dopady průmyslového zemědělství dostihnou každého z nás?

Zapojte se do petice České společnosti ornitologické „Vraťme život do krajiny“ a pošlete jasný signál našim politikům, že nám stav naší přírody není lhostejný.

Zachraňme ptačí hnízda před zničením zemědělskou technikou

Hnízdění ptáků se setkává s jarními zemědělskými pracemi, a tak celá řada hnízd padne za obět zemědělské techniky. Pro ptáky je problematické zejména hnízdění na polích, na která se později v sezoně vysévají jarní plodiny jako kukuřice, slunečnice nebo řepa. Ohrožení představuje i kypření nebo mechanické odplevelování například u vojtěšky. Na travních porostech je zase největší hrozbou smykování, bránování nebo válcování. Při těchto operacích jsou téměř všechna hnízda zlikvidována, a ptáci jsou tak nuceni zakládat náhradní snůšky. Mláďata se pak líhnou později a často do méně příhodných podmínek.

Dohledání hnízda ptáků v zemědělských kulturách je zejména u pěvců poměrně náročné. Proto je přímá ochrana hnízd možná spíše u větších druhů, jako jsou bahňáci, zvláště pak čejka chocholátá (blíže viz *Ptačí svět* 3/2015), a motáci. V případě bahňáků je dohledávání hnízd optimální ve dvojici, kdy jeden člověk nejlépe s pomocí stativového dalekohledu hledá ptáky sedící na hnízdě a po zákresu jejich přesné polohy do zápisníku naviguje druhého spolupracovníka pomocí mobilu nebo vysílačky na jednotlivá hnízda. Ta následně označujeme 2 m dlouhými bambusovými tyčemi, jejichž konce jsou natřeny v délce asi 10 cm reflexní barvou (oranžovou, červenou). Ke každému hnízdu dáváme dvě tyče 10 m od sebe tak, že hnízdo

Foto: František Buben

Mládě motáka lužního bylo úspěšně vyvedeno díky oplocení hnízda

Foto: František Buben

Viditelně označená ohrádka z králíčího pletiva chrání hnízdo motáka lužního

Dohledávání jejich hnízd je náročnější, než je tomu u čejek, a vyžaduje větší trpělivost – abychom hnízdo objevili, musíme trpělivě sledovat, kam ptáci zaletují s hnízdním materiálem nebo s potravou. Kolem dohledaného hnízda umísťujeme ohrádky z králíčího pletiva, instalace by však měla být konzultována se zkušeným ornitologem, aby byla ochrana efektivní. I zde je nutné informovat co nejdříve dotčeného zemědělce.

Dalším druhem, který lze touto cestou chránit, je chrástal polní. Hnízdo se nachází většinou ve vzdálenosti kolem 100 m (výjimečně až 200 m) od místa, kde v noci volá samec. Úspěšné hnízdění proto podpoříme ponecháním neposečené plochy o velikosti 1–3 ha kolem stanoviště samce. Na půdním bloku o rozloze větší než 12 ha má zemědělec pobírající agroenvironmentální dotace povinnost ponechat 5–10 % plochy neposečených do další seče, a tak může neposečenou plochu směřovat právě kolem polohy volajícího samce.

Pro doplňující informace kontaktujte zemědělského koordinátora Václava Zámečnicka (zamecnik@birdlife.cz).

Článek vznikl v rámci projektu „Podpora ptačích druhů hnízdících v zemědělské krajině“, který byl podpořen Ministerstvem životního prostředí ČR. Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Ministerstvo životního prostředí České republiky

Václav Zámečník | vystudoval krajině inženýrství na lesnické fakultě České zemědělské univerzity v Praze. Od roku 2003 působí v České společnosti ornitologické, kde se věnuje ochraně ptáků zemědělské krajiny.

leží uprostřed pomyslné spojnice mezi tyčemi. Bezprostředně po označení je nutné oslovit zemědělce, který na poli hospodář, a informovat ho o zjištěném hnízdním výskytu čejek – přesné poloze hnízdiště, počtu nalezených hnízd a způsobu jejich značení. Je také vhodné doplnit, že informaci o hnízdech obdrží rovněž místně odpovědný orgán ochrany přírody a Česká inspekce životního prostředí.

Přímá ochrana hnízd také významně pomáhá zvyšovat hnízdní úspěšnost motáků lužních.

Foto: Václav Zámečník

Traktor se vyhýbá hnízdu čejky označenému tyčemi s oranžově zabarvenými konci